

Костицький Михайло Васильович, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, дійсний член (академік) НАПрН України, член-кореспондент НАПН України, доктор юридичних наук, професор; *Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна*, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

1. Культура (від лат. *cultura* - обробка, виховання, освіта, облагородження) є сукупністю матеріальних і духовних цінностей, створених нацією (народом) впродовж його історії. Це поняття проводить якісну межу між людською життєдіяльністю з одного боку і проявами біологічного рівня та форм життя - з другого. Предметами культури є матеріальні і духовні форми: архітектурні об'єкти, засоби праці, транспорт, промислові механізми, озброєння, предмети образотворчого мистецтва, скульптура, музика, театр, література, наука, філософія, мораль, право.

Взаємини в суспільстві між людьми є проявом культури. Таким проявом є і корупція (лат. *corruptio* - підкуп, розтління, англ. *corrupt* - псування, викривлення), тобто як механізм псування та викривлення суспільних відносин та систем зв'язків і комунікацій у соціумі, ігнорування і нівелювання законів, моралі, права.

Витоки корупції виходять насамперед із біологічного світу. Вже у вищих ссавців ми зустрічаємо такі акти поведінки, які в людському суспільстві мають назву хабар, підкуп, плата за протекціонізм, за підняття на вищу сходинку в стаді тощо.

У людському суспільстві корупція була завжди. Ще в законодавстві Стародавнього Єгипту, Шумеру, Індії ми зустрічаємо норми, спрямовані проти корупції.

Можна стверджувати, що починаючи з ранніх організацій суспільства та стародавніх держав, корупція вже мала місце.

Кілька тисяч років для історії серйозний строк, але для розвитку соціальної психології, менталітету народу, нації - це зовсім мало. Обдаровування тих, хто вище на соціальній драбині чи тих, хто є начальником, суддею, адміністратором, правителем було нормою. У низці суспільств такою нормою це є й сьогодні. Піднесення дарів можновладцям, тим, хто «вищий», залишається феноменом культури, звичаєм або традицією особливо у східних народів. Так, якщо в часи правління Й.Сталіна корупція «випікалася розпеченим залізом», то в часи радянського «застою» з'явилося і розповсюдилось таке явище, як вирішення особистих питань «по блату», насамперед у республіках

Закавказзя та Середньої Азії. І коли при Ю.Андропові розслідувалося т.зв. «узбецька справа», то люди, яких притягали до кримінальної відповідальності і яким навіть грозила смертна кара, щиро не розуміли, за що і чому їх притягають до відповідальності. У результаті корумпованість чиновників і службовців всіх рангів в кінці 90-х років стала однією з причин розвалу СРСР.

Після отримання в 1991 р. незалежності корупція набула особливого масштабу в державах-республіках колишнього СРСР, у першу чергу в східних. Правда, інструментом боротьби за владу стала нібито «антикорупція». І ті, хто отримав владу, діяли абсолютно так само, як і їхні попередники. У деяких державах це призвело до громадянських конфліктів і воєн, у результаті яких загинули сотні тисяч людей. Виникає питання: а в інших східних державах є корупція? Звичайно, є! Хоча в таких країнах, наприклад, як Японія, Південна Корея, Таїланд, вона сьогодні мінімізована.

2. Зв'язок культури і цивілізації, їхня дихотомія описані М. Данилевським та досліджені О. Шпенглером у трактаті «Присмерк Європи». Мислитель вказував, що кожна культура (а він виділяв їх дев'ять - китайську, вавилонську, єгипетську, індійську, античну, візантійсько-арабську, західну, майя, російсько-сибірську) проходить такі ступені розвитку, як зародження, розквіт і занепад. На його думку, занепад культури, власне, є початком цивілізації. Середня тривалість розвитку культури триває за О. Шпенглером 1500 років. По мірі росту і вдосконалення культура, особливо її структурна основа - «душа культури», втрачає пластичність, мобільність та перетворюється у закостенілу систему жорстко визначених цінностей та стає догматичною, інертною й консервативною. Результатом цього процесу є переродження культури в цивілізацію, культивування бездуховності, яка розвивається паралельно з раціоналізацією, прагматизацією, інтелектуалізацією. «Живі» взаємини між людьми стають механічними, мистецтво стає імітацією, літературна і мистецька творчість піддається технічній та комп'ютерній окупації.

Звичайно, крім шпенглерівської моделі взаємодії культури і цивілізації, є цікаві ідеї Г. Зіммеля, М. Бердяєва, Х. Зедльмайера, А. Тойнбі та ін. Однак, на нашу думку, сьогодні в постсоціалістичних державах, у т.ч. в Україні найяскравіше проявляється саме шпенглерівська модель. Так, якщо проаналізувати ситуацію з корупцією у пострадянських державах, то там, де цивілізація розвивалася за західним взірцем, розміри корупції незначні (у Литві, Латвії, Естонії). Ще менша корупція у Фінляндії - колишній території Російської імперії. І чим далі на Схід, де цивілізація ще не заторкнула культуру, рівень корупції зростає в прогресії. Відносно незначною є корупція у Білорусі, але не завдяки домінуванню цивілізації над культурною, а завдяки авторитарній формі правління, жорсткому законодавчому регулюванню та усвідомленню невідворотності покарання. Водночас, не дивлячись на авторитаризм у Росії, рівень корупції там дуже значний, про що свідчать численні резонансні справи щодо притягання до

відповідальності за корупцію високопосадовців (зокрема, міністрів, їх заступників, губернаторів, мерів тощо). З огляду на розміри країни (Росії) ментальність народу, традиції мздоїмства (винагорода за законні дії) і лихоїмства (винагорода за незаконні дії), на те, що частина населення країни проживає в Азії та дотримується традиційної культури, цивілізація там не достатньо впливає на культуру, і боротьба з корупцією ще далека від завершення.

3. Щодо нинішньої ситуації з корупцією в Україні в парадигмі зв'язку культури і цивілізації можна стверджувати наступне. Україна, не дивлячись на свою унікальну, специфічну культуру в певні періоди історії, тяжіє до європейської цивілізації. Це мало місце у УПІ-ХПІ ст., коли вона як Русь-Україна була в тісних цивілізаційних зв'язках не лише з Візантією (Східний Рим), але й державами Західної Європи. З 80-х років ХІІ ст. впродовж більше, ніж триста років землі України і русичі-українці входили до складу Великого Литовського князівства (а по факту в Литовсько-Руську державу). Впродовж більше півстоліття (ХУІІ-ХУІІІ ст.) Україна як самостійна (або часом відносно самостійна держава) контактувала майже зі всіма континентальними державами Європи. Про приналежність до європейської західної цивілізації свідчать і визвольні змагання 1917-1922 рр., зрештою - рух Опору в Україні в 1943-1960 рр. Можна вважати, що й рух шестидесятників та дисидентів - по крайній мірі українцями - реалізовувався по-європейськи цивілізовано.

Таким чином корупція як феномен культури в Україні (в значній мірі привнесений зі Сходу) по мірі повернення України до європейської цивілізації, інтеграції з нею буде неминуче переборюватися на світоглядному і ментальному рівнях. І цей процес, хоча й революційний, однак не раптовий. А поки проходять вказані об'єктивні процеси, слід схвально віднести до створення антикорупційних правоохоронних органів, прокуратури і суду. На наш погляд - це тимчасові органи, які потрібні тут і зараз. Видається, що в результаті впливу європейської (західної) цивілізації потреба в них повинна відпасти, і як наслідок, їхні функції виконуватимуть звичайні правоохоронні органи, загальні суди і прокуратура.

4. У філософсько-правовому контексті культуру можна розглядати, зокрема, як супроводжуючий кожну цивілізацію феномен, базований на конкретних традиціях. У межах таких традицій формується поняття добра і зла, розуміння права і неправа. В результаті виробляється й певне ставлення до корупції, яка або розвивається в суспільстві в умовах превалювання матеріальної складової над духовною/ідеологічною, або мінімізується, коли відбувається зворотній процес. Отже можна стверджувати, що у суспільствах, орієнтованих переважно на споживання матеріальних благ і матеріальне благополуччя «понад усе», корупція набуває перманентний характер як додатковий механізм набуття таких благ, і прогнозування ефективної боротьби з корупцією будь-якими засобами буде носити формальний (фіктивний) характер. Натомість у суспільствах, де намагаються будувати свою державність на ідеях, жорстко не прив'язаних до фінансово-матеріальних набутків як сенсу

існування, можна спостерігати й зменшення рівня корумпованості на всіх рівнях. Отже кожне суспільство, кожна нація сама обирає шлях свого цивілізаційного розвитку і таким чином зумовлює сучасний і майбутній стан речей, організовує певним чином свою життєдіяльність, тобто ефективний механізм подолання корупції як негативного суспільного явища цілком залежить від нас самих, нашого ставлення до проблеми і поведінки у соціумі.

Коцинець Віктор Васильович,
начальник відділу підготовки
прокурорів з організації роботи в
органах прокуратури та викладання
професійної етики Національної
академії прокуратури України, доктор
юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ПРОКУРАТУРИ

На сьогодні Конституція України [1] визначає порядок функціонування органів судової влади та прокуратури в спільному розділі VIII «Правосуддя».

На нашу думку, доцільно звернути увагу на двох аспектах реалізації антикорупційної політики держави при формуванні органів судової влади та прокуратури:

- безпосереднє формування органів судової влади та прокуратури;
- добір кандидатів на посаду судді і прокурора.

Як запобіжники протидії корупції, у зазначених випадках, законодавець обов'язковими визначив:

- участь іноземців або представників міжнародних організацій у конкурсних комісіях;
- перевірку доброчесності кандидатів на посаду судді чи прокурора.

Щодо формування органів судової влади слід виділити наступні моменти: утворення Вищою радою правосуддя відповідно до статті 95-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, до складу якої входять:

- 1) три особи, обрані Радою суддів України з числа її членів;
- 2) три особи з числа міжнародних експертів, запропонованих міжнародними та іноземними організаціями, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України, до складу Громадської ради міжнародних експертів, утвореної відповідно до [Закону України](#) «Про Вищий антикорупційний суд» [3];